

קובץ תורני

זכור לאברהם

ויל ע"ז

בית מדרש "ישיבת אליהו"

על שם מורה הרב

אליהו שלמה באביה זיתוני זצ"ל

חולון

העורך

רב אביגדור ברגר

שנת ועשה חסד עם אדני אברהם

(חנינ'ב לפ"ק)

הרב יצחק רצאבי
מח"ס שוו"ת עלות יצחק ווד
בנ"ברק

מנaggi ק"ק תימן כרבינו הרמב"ם ופסקין ההלכה כמן השלחן-ערוך (שער אחד מתקד קונטרים בלאי מהרי"ץ)

ידוע הדבר אומפורסם העניין בשערים המצוינים בהלכה, שהקלות קודש תימן י"א קיבלו עליהם הוראותיו של רבינו הרמב"ם דל, זה כמנה טאות שנה משחו פיעג אוורו בשלם ופשטו חיבוריו נ"כ אצלם וקבע בהם ליטופם. [ולודגנמא אצין לשוחת פעלת צדייק היב סימן ק'פ, תשובה הרדכאי סימן תרכץ הובאה בברכי יוסף חישן משפט סימן כי"ה סיק צ'ז. שוחת ר' בצלאל אשכני סימן א']. תשובה מהרי"ף הובאה בברכי יוסף או"ה סימן שמ"ה סק'ב], כאשרם מאות שנה אחוריו ורחה שימושו של טרן הרץ קארו זל, וגם חיבוריו פשטו בתימן כמו בשאר כל תפוצות ישראל, ומאו קבעו ליטוד ההלכות בשני ספרים אלו, הרטב"ס סבאן, ושלחן שורך פאידך. [זה נסיכן מפרש בשוחת פעלת צדייק מהרי"ץ ח"א סימן ע, כתבו הפסוקים זל דארץ תימן אריה דהרטב"ס והרץ קארו וכו' ע"ש]. מה שטענו ידוע ולא ברור לרבים הוא, כיצד מה לעשות כשיש סתירה בהכרעת הדין בין הרמב"ים לשולחן שורך,eman מנייחו נקיותין. האם קבלת הוראות טרן אינה רק לנבי הדברים שלא נתפרשו ברמב"ים, או גם נשמרן פסק בהיפך פמן.

כבר לפני שנים רבות יצא לי לחשיך לברר שאלה יסודית זו מתוך ספרי רבני תימן ותשוביთיהם כדפוס וכתאי, ובפרט מתוך חיבוריו של נאון עוזית מהרי"ץ וצוקל עמוד ההוראה והמנהנים, אשר מי כתוחו מורה. וערבתי רשיימה מסודרת מכל העניינים השיביים לזה, הכוללת תמצית הדברים הנוגעים לשאלתא דידי, והרצאה השולה ממנה היא שאמנם הרבה פאיד עניינים הנוגעים עציתם הם על פי דעת רבינו הרמב"ם במשנה תורה, רשומים בו ומיוסדים עליו (והוא גוףיה על פי הרاي'פ), ולמעלה בקדוש גanoi בכל ונמ ספרד) אבל בעניינים שאין ידוע מהם מנגן למיעוט מציאותם וכן קין להכרעת חכם, הורה בהן מהרי"ץ בפחד מלא כדעת טרן דלא כהרמב"ס. בירור נישא זה יעדתי לשער אחד מתוך קונטרים בלאי מהרי"ץ שבՃתוי לסדר ולהוציאו לאור בעיה, הכול נס כנ שערים נוספים כגון כללים בתלמוד, כללים בפוסקים וכיצא בזה, המפוזרים אחת הנה ואחת הנה בספריו מהרי"ץ, והמתנתי עד שיושלמו אצל הרבה פרטם השיביים בעיקר לשערים הנוטפים. אלא שעכשו ראייתי שדבר זה נחוץ ורכים הם הדורשים אותו, מה נס שפעמים רוכות הוכרתי וציינתי לשם בספרים שהדפסתי בשנים האחרונות והמעיניים מבקשים מים ואין, על כן אמרתי אין להחמיר את השעה אף על פי שהזמן קצר, ואפסור להדפסה מן הבא בידי חלקיים המוכנים פתוך שער זה.

ומטי לא יש להזכיר שם שכח הנגע ר' יעקב ספרי כספרו אבן ספרי (סימן ט"ו) שבתימן פוטקים דיניהם ומנהניהם רק על פי דעת הרמב"ם לא יטورو מטנו בין לקולא בין לחומרא, כי רק אותו קיבלו עליהם למורה ודין עכל, וכי עוד שם בחלק ב' דף כי"ה שבל דין וטנהן אשר הרטב"ס ויל לא הזכירו, גם הם לא קיבלו ה兜. דברים אלו נאמרו מקופיא ולפום רהטה, שכאשר השוה מנהנים שאצל האשכנאים והספרדים שאין תימניים שישים אותם, עליה בידו שהטעם לפי שאינם נזכרים ברמב"ס. אבל לו היה בודק בהיפך, מנהנים שהתימנים שישים ואיינם ברמב"ס (מלבד מה שני' בחיבוריו מהרי"ץ כدلקמן), עוד יש רבים פאיד הידושים לנו בארכות חיינו נס אנחנו נס אבותינו גענין), היה סביחון שאין הדבר מדויק כלל. כמו כן דברי הרעות קורה בסערה תימן דף כ"ט שהרטב"ס הוא עמוד ההוראה בתימן מלבד מנהנים ספרדים שמנאנס שם, אחר המחוללה אלו הם דברים שאיזו להם יסוד.

א. רשימת מנהגים כהרמב"ם, שלא כמהר"י קארו

א) בשורית פועלות צדיק חלך ראשון סימן ה' כתוב, ואעפ"י שהה"י כתב דנהוג עלמא כרומב"ן ורשב"א ור"ן שלא לאכול עם אשתו נדה על שלחן אחד אא"כ יש הפסיק בין קערה שלא לקערה שלו, וכ"ה בש"ע סימן קצ"ה. מ"מ אכן נהגינו לאכול בשלחן אחד כל אחד בקערה שלו, או מטעם שסמכים על דעת הרמב"ם דס"ל דיליכא איסורה אלא בקערה אחת, או מטעם שכותב הרא"ש דבשולחות גדולות שלנו אין לחוש וכו':

עוד שם, בש"ע פסק שלא תמזוג נדה הכווס בפניו אא"כ תעשה שום היכר כגון שתגיחנו ביד שמאל וכו'. אבל לדעת הרמב"ם אין צורך שום שנייה וטני במאה שאינה נותנת בידו ממש. וכותב מהר"ץ שם שכון המנהג אצליינו ושרהה כמה גדולים נהוגים כן עכ"ד [ועיין במאמרינו "שיטת מהר"ץ בפסקיו שבספר שערי טהרה"], הנספח לקודשת ישראל מהדורא בתרא דף נ"ג]:

ב) בסימן ג"ב כתוב, לדעת מrown שבסמת לו מ"ת בריגל נהוג דברים שבצנעה, ה"ה דמחעשים לנחמו בדברים (זהינו כדרך שאומרים לו בחול תנוחמו מן השמים). אבל לסבירת הרמב"ם דאיינו נהוג אבלות אפילו בדברים שבצנעה, א"כ אין מנחמין במועד כלל, וכן המנהג כסוקרים בתוכו הרגל או אפילו בירוט א' או ב' שמנחמין בשורה ושוב אין מנחמין כלל עד לאחר הרגל. וע"ע ח"ב סימן ר"ז.

אנב, העתק מה שמצאתי כתוב בקובץ כתבי של היביעו וציל (ובספר סמא דחי להרב מחפרץ' נגאר וציל העתיק בשיטורים קצת ע"ש עמ' ט"ז) חיל. אם אירע מ"ת בחומר"ע עומדים בשורה ואומ' קריש בדרך כלל ומנחמן האבל והולכים לבתייהם לשולם. ר מב"ס זיל בפי"א מהלכות אבל. וכ"ה נהגינו. והוא לך מעשה שאירע בעי"ח צנעה י"א בימי מהר"ץ יהודה צערוי ותע"א שעשה מעשה הוא בעצמו בחומר"ע, ושם לעזות שפטים התלחשות כי טעה בה, וזה כתוב תוכחת לבתי מסיות חיל, שמעתי לוזת שפטים שאמרו שטינו בניחום אבלים בחומר"ע שמא נתחלה, ולא ראה המשיג מה שיש במסנה ערכוה פרק אלו מגלחין הלכה רוחחת שאין עליה חולק, ושמא לא ראה גם' ערכבה שם, ושמא לא ראה פירוש הר"ץ ופירוש רשי' זיל ופירוש הראב"ץ זיל שם, ושמא לא ראה ספר הוכorton. ולא ידע פסק הרמב"ם זיל בפי"א מהלכות אבל וכמה מהחכמים זיל. וכ"ש מנגד קדמוני כהרמב"ם זיל מאירה דאתון. הנסמך על אלו, לא ייאוט להיקרא טעונה ולהללו שפטים עליו, כי ה' יריב ריבו ועם ה' בשלום עב"ל. ועיין שתיליזחים סוף סימן תקמ"ז בשם טור ורמב"ס):

ג) סימן נ"ט. דעת ראבייה שגם בלילה יוז"ט שני דסוכות אומר ברכת זמן באחרונה, ורעת הרא"ש שביוו שני ציריך לומר זמן קודם ברכבת הסוכה. וכן פסק מrown הש"ע ורמ"א כדעת הרא"ש. ומנהגינו בכאן הארץ התימן כראבייה, כי כן היא סברת הרמב"ם זיל מאירה דעתרא שאינו חלק בין יום א' לב' וכו' ע"ש עוד [ובצעץ חיים ח"ב דף ס"א]:

ד) שם בסוף הסימן כתוב בשם אחד מהחכמי תימן שם כבר ישב מברך על ישיבת סוכה זהה אליו כהרמב"ם [ונראה דהינו טעה כיון דהמנาง בעניין זה כהרמב"ם, דהרי כשב מל בנו מברך לيمול]. וכן בעניין קביעות מזווה, עיין להרש"י הלוי בהערה לה"ב סימן קס"ט. ולכך אף ששאר פוסקים אינם סוברים כהרמב"ם, אכן בדין נקייטין. ועיין בח"ג סימן ק"ל שם הביא כללי מطبع הברכות מהרמב"ן, וכך שאין זה כדברת הרמב"ם וכמו שהעיר הרש"יה שם, הא ודאי לא היה כוונתו לפסק כן להלכה, שהרי אין זה כמנהגינו, וכי שהווע עצמו כתוב כן במקומות אחרים (והראיה שגם מה שכותב שם לברך ב' ברכות על התפילין, הא ודאי אינו כמנהגינו) ולא העתיק זה אלא לצורך בייאור סוגיות הגמ' דפסחים. מיהו מה שכותב שם לברך על נטילת זדים אחר הנטילה אף שאין כן דעת

הרמב"ם, מ"מ כן הוא מנהגינו וכן כתב מהרי"ץ בעצמו בכמה מקומות, וכמו שכחנו בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות הנהגת הבקר ס"ק י"ד ד"ה עכ"פ, דף י'. וע"ע בבארות יצחק על הלכות סוכה דף קי"ח קי"ט ועל הלכות שחיטה סימן י"ט סק"א): ה) בחלק שני סימן מ"ב. דעת מרכז הש"ע סימן תצ"ו דביו"ט ב' לא שרי לכחול את העין אלא כשייש בו חולין קצת, אבל להרמב"ם שרי אע"פ שאין שם חולין. וכן המנהג פשוט מהקדמוניים כסבירת הרמב"ם [ועיין שתiley זיתים שם סק"ד]:

ו) סימן נ"ט. דעת מרכז ذדבר שטיבולו במשקה אין לבرك על הנטילה כיון שחלוקת פוסקים היא, אמנם אכן גם לעניין ברכה סמכין על הרמב"ם ודעימה לבرك כדכתוב הרدب"ז וכו'. [עיין להלן אות ל' מספרו עז חיים]:

ז) סימן קל"ה. דעת הריני והרמב"ם וסייעתם דשיםור מצה לפסח בעין לעיכובה משעת קצירה. ובतור וש"ע פסקו כדעת האומרים דرك מצוה מן המובהר לשמרם משעת קצירה ולפחות משעת טהינה, ובשעת הדוחק אף כמה מן השוק. ומנהגינו כאן ארץ החימן להחמיר ומדركים לחזור למצה שמורה משעת קצירה דור אחר דור, בפרט היהוד שהרמב"ם מאריה דאתירן הוא [ועיין ח"ב סימן קמ"ה וסימן תנ"א] כמ"ש הרدب"ז ומהר"ש ודרבי נועם והלק"ט כתוב אצלנו באורך במקום אחר, וא"כ אין לנו לווז מדבריו. אה"כ הביא תשובה על זה מחכם קדרמן מחייב צנעה, ומסיים, הנה כתבתי לך שאלה ותשובה זו לעדות שכן היה מנהג פשוט לראשונים להחמיר בזה, וגם אנחנו בני בנייהם אחריהם. וא"כ קם דינאשמי שאין לו מצה משומרת משעת קצירה שלא יצא ידי חובה המצוה וכו' [וכן כתוב גם בעז חיים סדר תיקון פסח דף ב' ע"א, נהגו לעשות שימוש בחיטים של "מצת מצוה" משעת קצירה, ועיין פר"ח שכtab דלעיכובה הרוי ע"ש באורך ע"כ]. וזהנה להרמב"ם בעין שמורה משעת קצירה לכל ד' ימי הפסח, והמנג הוא לעשות שמירה רק למצת מצוה כזכור בדברי מהרי"ץ דלעיל בעז חיים, וע"ע בסוף תשובה הנדי לעיל. וא"כ מנהג זה הוא כהרי"ף (עיין שו"ת נודע ביהודה תבינה סימן ע"ט, ובחזון עובדיה ח"ב דף קס"ג) ולא כהרמב"ם בפרט זה:

ח) סימן קמ"ג (א). הרמב"ם מזכיר ליתן הבשר לרותחים, והכי נהיגין. וכן כתוב עוד שם בסימן קפ"ג ורע"ח (ב), ובחילק ג' סימן צ"ד. [וזולא בראשי בשמות סימן ס"ט ס"ק ס"ב על לשון מרכז ויש מי שմזכיר ליתנו במים רותחים, שכtab וז"ל, וכן המנהג במקומות אלו, ויראה שאין ראוי לשנות, משום שלפעמים אין הנשים זהירות בשיעור שהייתה במלח עכ"ל. סובר רק דאיין "ראוי", ומטעם שכtab ולא מדינה עפ"י הרמב"ם]:

ט) סימן קפ"ח. דעת התוס' ור"ן ורש"א דה Kavanaugh תפילין ומזוודה אינו מביך שהח"ינו, אבל לדעת הרמב"ם מביך, ומנהגינו לברך כהרמב"ם. ולדבריו אף העושה ציצית בטלית ישן ג"כ מביך שהח"ינו. ועיין שם שכtab בדעת הש"ע. [וע"ע חלק ג' סימן מ"ז וצ"ט, ובזבח תודה סימן מ"ח סק"ז]:

י) סימן ק"פ. חמאה של גוים הנעשית כל ימות השנה בכלי חמץ, גם נוחנים בה קמח חטים וקמח תלהה (דהיינו תלבה) טהונה ברוחים דקמח וכו' אף שבישראל החמאה קודם הפסח, והניחם בכלי מוכשר לפסח, אסורה באכילה בפסח, מטעם שבגלילות אלו נהגו להחמיר מלאכליה בפסח כסבירת הריטב"ס ודעימה דסביר דחוור וניעור. ודבר זה איסורו פשוט כסבירת הרמב"ם מימות הראשונים דראשונים כאשר יעדון יגידון כל העולם אנשים ונשים שאין אוכלין בפסח חמאה הנעשית בשאר ימות השנה וכו'. ושם בהמשך

התשובה עמ' ר"א האריך בעניין זה שהרמב"ם מאירה דארערין [ומה שכחוב בתשובותיו ח"א סימן קנ"ח דבעניין חזר ונינוור עבדין היפך סברת רמב"ס ע"ש, איןם דברי עצמו רק המשך דברי הפרוח שרשן. ובטעות עשו בדףו שם פסקא קודם תי' ואחר המחלוקת. אבל הכל הן דברי הפרוש, חוץ משמונה תיבות אחרונות שם, ודוו"ק]:

יא) **בחלק ב'** סימן ר"ז. בನפיחת הריאה מהגמ' נראה דלענין אטום בודקין אותה ע"י גדרא (נצח) או רוק, ולענין נקב בריאה בודקין בפושרים. אלא שראיתי המנהג משתלשל וכך לבודק הכל בפושרים. ויש לה סmek' מלשון הרמב"ס):

יב) שם סימן רג"א. כשייש מחלוקת באיזה דין בין הרמב"ם ומן, "עהיגנן" כהרמב"ם אפילו באחריה דהבית יוסף, וכ"כ השכ"ג יעוז. [דברי השכ"ג הובאו ביתר אריכות בפסק מהרי"ץ הלכות נשיאת כפים סעיף ד', ומתחבר דדוקא במידי דאייכא ביה מנהגא, וכמס' שבבאות יצחק סק"ב]:

יג) עיין סימן רפ"ט בעניין מודים דרבנן: יד) **בחלק ג'** סימן ע'. מה שנגנו להקל לברכ ברכbam"ז על כס שכר, הוא משומש הרמב"ם מאירה דארערין וגם הרי"ף רביה ס"ל דברכם"ז אינה טעונה כס וכור' כשאין יין בבית אף שיש יין בעיר, וכן הלין بعد המנהג מורה"ס בסימן קפ"ב סעיף ב' [עיין שם דהוא פליג על מרן, ועיין שתלי זיתים שם סק"ז]:

טו) בסימן ע"א. מנהיגינו שהمبرך ברכbam"ז נוטל ידיו בראשונה קודם כל המסובין אף שם מה, וממתין עד שיטלו כולם, הוא ע"פ הרמב"ס ודלא כהש"ע. ואף שלדברי הכס"ם שם לא אמרה הרמב"ם אלא במקום שאין מסלקין השלחן לפני המברך וכור' הראשונים (אבותינו) יש להם שיטה אחרת בפירוש דבריו וכו'. ואף שאין להשמail מפירוש מרן הקדוש זיל, מ"מ להיות שהמננהג פשוט אצלן כך מקדמוניים, הנה אחוריותו עלינו לישבו וכו':

טז) סימן צ"ז. אנו כותבים בget בנוסח חד בשפה בלשון ארמי היפך לשון הפסקים וכו' והוא ע"פ הרמב"ם בחיבור וכו':

יז) סימן קמ"ז. בטור כתוב שכשנודה תשעה באב ליום ראשון דבעל' ברית אין משלימים תעניתם, וראהו זהה מהבריתא וכו' וכן פסק מרן הקדוש בש"ע. והנה המנהג בכך כמי מה שראיתי כמה פעמים לפני רשותי לא רצוי להתיר אפילו לאבי הבן לאכול מבعد יום אפילו כייז בחומו שנודה ליום א'. וציל שהם מפרשים הא דכתב מרן ואין משלים, לאו חיובא אלא רשות. ועוד דהאי ברייתא לא הביאה הרי"ף ולא הרמב"ם משמע שלאו הלכתא היא וכו'. ובסיוף התשובה הנז' כתוב מהרי"ץ שכנה"ג כתוב דמנาง העולם להשלים אפילו בר' צומות שנדו [וע"ע שווי'ת עולת יצחק ח"א סימן ס"ז]:

יז*) עיין סימן ע"ר בעניין מנהיגינו שאין מברכין על הדלקת נר יו"ט:

יח) בספרו זבח תודה סימן ל"ה ס"ק מ"ה כתוב דהיכא דחסירה אונה מצד שמאל ונמצא הורד בשמאלי, דעת מרן הב"י שאין הורדא משלמת, והפר"ח כתוב דמשלמת דומיא דחסירה אחת מאונות הימין. ובכאן בעירנו נהגו להשלים אוניי דבצד שמאל שנמצא הורד מצד שמאל, כנראה מבדייקות שחיבר מואיז מהר"ץ, אולי היו מפרשים כיון דהרמב"ם מכשיר לורדא כשבשינחה מוקמה לצד שמאל וכו' א"כ נראה דמשלמת חסרון שבשמאל וכו'. זה נראה לעניין להלין بعد המנהג לפי שם נהגו כן קודם שנגלה עליהם אור הפר"ח זצוק"ל,

והשתא דיצא לאור נסמק המנהג בלי ספק וכו' ע"כ:

יט) שם בסימן ט"ל סק"י. לפי שראיתי אני הצעיר המנהג משתלשל ובא מימות ראשונים בראשונים הופסים בפשיטתה דעת הרמב"ם היפך פסקיה דמר"ז ומתיידים [אוננות הסרכות להדרין] מגב לבב וכדומה ואין אוסרים רק מראונה לשליישת, וכן ביאר מהר"ץ צ'אהרי דברי הרמב"ם להסミニ ולהסעד המנהג, גם אני העבר באתי אחורי למלאות דבריו וראיתי להאריך ולבהיר כי רביינו הרמב"ם לא ייחידי הוא בסברתו וכו':

עוד שם סימן טיל ס"ק פ"ח. המנהג הקדום בכאן מיפות קדמוניותDKDMONIOT תלוודאים איש מפי איש כאשר קיבל מויז מהר"ץ מפי רבותיו זבחו והמנаг בכל ארץ התימן כאשר שמענו והגידו לנו מידי אמרת בענין הנפicha וכו' שמפרקין הסרכא מעל הריאה וכו' ובודקין בפושרים אי לא מבצתא כשרה. ודבר זה מתוrho של הרמב"ם למדנו וכו':

כ) בהלכות מתנות כהונה שבסוף ספרו ובח תורה כתוב ויל': דע כי המנהג קדמון היה בכאן להפריש מתנות אלו כסבירת הרמב"ם מאירה דאתרים נכי מラン בש"ע יוזד סימן ס"א סעיף כ"א אחר שהכbia דעת הרמב"ם כתוב, ויש מי שאומר שאין נהוגות בחורייל וכן נהגו. יוזד מsparki בראשי בשמות שם לא העיר מאומה על דברי מラン אלו. יב"ז], ולא טוב עשה מי שהרפה מצוה זו מקהלה' כיון שהמנהג פשוט בינו מועלם כך עכ"ל:

כא) עץ חיים (פסק מהר"ץ הלכות נשיאות בפיהם סעיף ד') על מנהיגינו כרמב"ם שכחנים מחזירים פניהם רק אחרי הברכה דלא כהש"ע, ועיין שם בשם השכ"ג שגם באתריה דהכ"י נהגו כהרמב"ם בזה, וע"ע לעיל אותן י"ב (ובשתי לייטים לא העיר מיד עעל דברי הש"ע):

כב) שם סעיף י"ח לעניין נטילת ידים לכחנים, דעת הרמב"ם שכל שנטלו שחרית ואין יודעים להם שום טומאה, א"צ לחזר ולנטלם, דלא כמו שפסק מラン בש"ע. וסיים שכן הוא מנהיגינו קדמון ואין פרצה פה. [משמע דבמנהגים אחרים יש שפכו פיהם. ובענין זה דנטילת ידים לכחנים, גם ה' שתילי זיתים כתוב שנגנו שלא ליטול כדעת הרמב"ם. ועיין להלן את כ"ח]:

כג) [עיין שם בדף צו]. בסוף ישתבח מנהיגינו שאין עוניין אמן כסבירת הרמב"ם, דלא כהרא"ש. והשולחן ערוך הלא פסק כהרא"ש בסימן נ"א סעיף ג', ובסימן רט"ז סעיף א']: כד) שם דף צ"ב ע"א בעניין פסוקים שבברכת השכיבנו בעברית, מי יערב אל ליבו לעשות מעחה היפך מנהג אבותינו והרמב"ם מאירה דאתרים וכו':

כה) בדף כ"ט ול'. המנהג הקדום לענות אמן יש"ר מברך וכו' עד עולםיא בלבד כדעת הרמב"ם. והרבה נהגו עתה להוסיף ולומר יתברך בלחש, והטעם כיון DIDOU היות הרמב"ם מאירה דאתרא לכך לא רצוי לעשות מעשה בפורהシア כדעת הש"ע שהוא היפך לדברי הרמב"ם, הגם לכבות את המלכה עמי בבית. ריין כי חשו גם לדעת הש"ע, לכך נהגו לאמרו בלחש וכו':

כו) דף קמ"ז ע"ב.Aufשי שהכ"י כתוב שמנהג העולם לומר אתה חוננתנו, מנהיגינו כהרמב"ם:

כו) בדף קע"ח ע"ב. כתוב הרמב"ם שם אם אין שם אבן, אין אחרים מברכין ברכת להכניות. ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם, ואין ראוי לעשות כן. והראב"ז חולק שיכל אחר לבך. ונהיינן כהרמב"ם. וזהו אני שאירע כן במעמד

יט) שם בסימן ט"ל סק"י. לפי שראיתי אני הצעיר המנהג משתלשל ובא מימות ראשונים בראשונים הופסים בפשיטתה דעת הרמב"ם היפך פסקיה דמר"ז ומתיידים [אונות הסרכות להדרין] מגב לבב וכדומה ואין אוסרים רק מראונה לשליישת, וכן ביאר מהר"ץ צ'אהרי דברי הרמב"ם להסミニ ולהסעד המנהג, גם אני העבר באתי אחורי למלאות דבריו וראיתי להאריך ולבהיר כי רביינו הרמב"ם לא ייחידי הוא בסברתו וכו':

עוד שם סימן טיל ס"ק פ"ח. המנהג הקדום בכאן מיפות קדמוניותDKDMONIOT תלוודאים איש מפי איש כאשר קיבל מויז מהר"ץ מפי רבותיו זבחו והמנаг בכל ארץ התימן כאשר שמענו והגידו לנו מידי אמרת בענין הנפicha וכו' שמפרקין הסרכא מעל הריאה וכו' ובודקין בפושרים אי לא מבצתא כשרה. ודבר זה מתרתו של הרמב"ם למדנו וכו':

כ) בהלכות מתנות כהונה שבסוף ספרו ובח תורה כתוב ויל': דע כי המנהג קדמון היה בכאן להפריש מתנות אלו כסבירת הרמב"ם מאירה דאתרים נכי מラン בש"ע יוזד סימן ס"א סעיף כ"א אחר שהכbia דעת הרמב"ם כתוב, ויש מי שאומר שאין נהוגות בחורייל וכן נהגו. יוזד מsparki בראשי בשמות שם לא העיר מאומה על דברי מラン אלו. יב"ז], ולא טוב עשה מי שהרפה מצוה זו מקהלה' כיון שהמנהג פשוט בינו מועלם כך עכ"ל:

כא) עץ חיים (פסק מהר"ץ הלכות נשיאות בפיהם סעיף ד') על מנהיגינו כרמב"ם שכחנים מחזירים פניהם רק אחרי הברכה דלא כהש"ע, ועיין שם בשם השכ"ג שגם באתריה דהכ"י נהגו כהרמב"ם בזה, וע"ע לעיל אותן י"ב (ובשתי לייטים לא העיר מיד עעל דברי הש"ע):

כב) שם סעיף י"ח לעניין נטילת ידים לכחנים, דעת הרמב"ם שכל שנטלו שחרית ואין יודעים להם שום טומאה, א"צ לחזר ולנטלם, דלא כמו שפסק מラン בש"ע. וסיים שכן הוא מנהיגינו קדמון ואין פרצה פה. [משמע דבמנהגים אחרים יש שפכו פיהם. ובענין זה דנטילת ידים לכחנים, גם ה' שתילי זיתים כתוב שנגנו שלא ליטול כדעת הרמב"ם. ועיין להלן את כ"ח]:

כג) [עיין שם בדף צו]. בסוף ישתבח מנהיגינו שאין עוניין אמן כסבירת הרמב"ם, דלא כהרא"ש. והשולחן ערוך הלא פסק כהרא"ש בסימן נ"א סעיף ג', ובסימן רט"ז סעיף א']: כד) שם דף צ"ב ע"א בעניין פסוקים שבברכת השכיבנו בעברית, מי יערב אל ליבו לעשות מעחה היפך מנהג אבותינו והרמב"ם מאירה דאתרים וכו':

כה) בדף כ"ט ול'. המנהג הקדום לענות אמן יש"ר מברך וכו' עד עולםיא בלבד כדעת הרמב"ם. והרבה נהגו עתה להוסיף ולומר יתברך בלחש, והטעם כיון DIDOU היות הרמב"ם מאירה דאתרא לכך לא רצוי לעשות מעשה בפורהシア כדעת הש"ע שהוא היפך לדברי הרמב"ם, הגם לכבות את המלכה עמי בבית. ריין כי חשו גם לדעת הש"ע, לכך נהגו לאמרו בלחש וכו':

כו) דף קמ"ז ע"ב.Aufשי שהכ"י כתוב שמנהג העולם לומר אתה חוננתנו, מנהיגינו כהרמב"ם:

כו) בדף קע"ח ע"ב. כתוב הרמב"ם שם אם אין שם אבן, אין אחרים מברכין ברכת להכניות. ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם, ואין ראוי לעשות כן. והראב"ז חולק שיכל אחר לבך. ונהיינן כהרמב"ם. וזהו אני שאירע כן במעמד

ב. רשימת פסקים כמהר"י קארו שלא כהרמב"ם

א) בשווית פועלות צדיק ח"א סימן א' הביא מהרי"ץ בעניין לקרות אדם אחד בשני ספרי תורה, דעתן מラン הכס"מ בפירוש דברי הרמב"ם דאפילו בתרי ענייני, אין לו לקרות בספר השני. אמנם דעת מהרי"ץ דלהרמב"ם שרי בכח"ג ושכנן דעת הרדב"ז ומהרי"ש וספר תיקון יששכר ע"ש. וכותב ליישב מה שנהגו מקדם בשמחת תורה שעולה אדם אחר לקרות בספר שני ולברך ולא הראשון,داولי קמאי חשו לדעת מהר"י קארו החולק על הרמב"ם ע"ש [לפי המתבאר שם וככדי לעיל אינו חולק על הרמב"ם אלא הוא פירש דברי הרמב"ם כן]:

ב) שם בסימן ו' בעניין הטמנת קומקום דחמין מערב שבת, ולמחמת ביום שבת נותנים לתוך הדיסא וככדי שנוהגים היתר בדבר. והшиб ע"ז מהרי"ץ זוויל, הרבה פוסקים מסכימים להתייר ומכללים הר"ן והמ"מ וספר הזוכרון בשם הרשב"א. אלא שפזרינו מהר"י קארו ע"ה כתוב שרוב הפוסקים סוברים להחמיר ושיש למחות בידי הנוהגים היתר. ומפני יוכלו לבא אחר המליך את אשר כבר עשו קיים ויציב. ויעירין בבב"י תשובה הרמב"ם דמשם יש למדוד להקל כדעת הרשב"א עכ"ל [הרי דאפילו שהמנאג להתיירא וכן דעת הרמב"ם, מ"מ פסק כהב"י שכותב לטחות בהנוגgin להקל. ויל"ע אדרבה נראה להיפך מדיסים בדברי הרמב"ם מוכחה דיש ספק לנוהג להתייר. ועיינתי בכח"ק והנה מצורת הכתוב מוכחה שתוספת לשון זה כתבה בכח"י אחר ומן, הרי דחויר בו וכחנן"ל]. וע"ע שם בסוף התשובה:

ג) שם סימן ס"א. דעת רוב הפוסקים ומכללים הרמב"ץ והרשב"א, שככל פסולין עדות הבאים מדרשה הם מן התורה, וכן דעת המגיד משנה. וא"כ המקדש בפניהם אינה מקודשת. הלכך אשה שנישאת לכוהנה אחר שניתן לה גט מהראשון שקידשה בפסולי עדות מצד האישות, אינה יוצאה ממנו. ואם מרנאנא הרמב"ם סובר שהן מודבקנן, הלא מラン היב"י כתוב שאין לחוש להחמיר אלא היכא שלא נישאת עדין. אבל אם כבר נישאת, כדי הם רוב הפוסקים לסמן עליהם. ועוד לדעת הרשב"ץ אף להרמב"ם המקדש בפניהם אינה מקודשת. ומפני שהוא זה אשר יערב אל' ליבו לחייב על פסק היב"י והברעתו, ובכל האחרונים אשר ראיינו אין גם אחד מהם שהליך עלייו בזוה. וא"כ המוציא לעז עליו מכאן ולהבא עונשיה מסתיה, וראוי לנזיפה עד ישוב ויקבל עלייו כוה דברי חכמים אשר יאמר יוס"ף תעשו מאור הגולת. מה גם לדעת רשב"ץ אף הרמב"ם יודה לוזה. נראה שהמושcia לעז הנז' היה דעתו להורות כהרמב"ם, ומהרי"ץ לא הסכים לזה]:

ד) בסימן ע'. כתבו הפוסקים ז"ל דארצן התימן אתיריה דהרמב"ם והריך"א ומפיקים ומפני כתבם וככדי [וכן שם בנוסח השאלה מעיר ירים, אנו נוהגים על דעת ר"י קארו והרמב"ם וכל הנוטים אחרי דעתם. ועיין עד חלק ב' סוף סימן קג"ח, ובסוף סימן רנ"ב, ובחלק ג' סימן ר']:

ה) בחילק ב' סימן ל"ז. דעת הרמב"ם דמת ביז"ט ראשון לא יתעסקו בו ישראל אפילו בהוציאתו וטלטלתו, ולענין דין היב"י פסק בהמקילים. [אמנם מהמשך דבריו מוכחה שכ"ה המנאג להקל כמו"ש בביורנו שם סוף הלכות יוז"ט. אלא דמעיקרא משמע שמכח פסק היב"י הוא שמכריע אפילו לא כן היה המנאג, ועוד שיש לדקדק שלא היה מנגג קודם כי כתוב שם בלשון וראיתי מילדותי. אך אפשר שאין זה אלא נתבור לו איך נהגו מקדם ווא"כ אין ראייה לכך או לכך]:

ו) סימן ק"ה. דעת הרמב"ם שמי שמקדיש או נודד או נותן לצדקה דבר שלא בא לעולם חייב לקיים נדרון, והתוס' ורא"ש ורשב"א וראב"ד חילקו על הרמב"ם, ומרן בש"ע כתוב מתחילה כදעת הרמב"ם ואח"כ חוזר בו. גם הרשדי"ס הארין לפסוק כהחוילקים צל הרמב"ם וכו':

ז) סימן ק"ז. דעת הרמב"ם והרא"ש וסיעתם רסעודה ג' בעיא פט. ולפ"ז מי שטעה בברהמ"ז בסעודה ג' ולא אמר רצה ג"כ צריך לחזור ולברך. ומרן הש"ע פסק דא"ע לחזור, והוא תמהה לפי שיטתו לפסוק כב' מתוך ג' עמודי ההוראה ואפילו במקום ספק ברכות רוע"ע עץ חיים הקדמת אגדתא דפסחא ובפעולה צדק ח"ב סימן קל"ה עט' קמ"ט, ובצעץ חיים דף קמ"ז קע"ב, ובדף קס"ט ע"א וע"ב, ובתיקון פסה דף ב' ע"א בעניין כshall ע"פ בשכת]. **אלא** ביוון דנק מפוסמיה דהבית יוסף ז"ל, מי יורים ראשו לפסוק הייך דעתו ז"ל [ע"ע חלק ג' סימן רנ"ב עט' קנ"ד בראש העמוד ובסופו, ובצעץ חיים]:

ח) בעניין קריית ההלל ביחיד, עיין סוף סימן קט"ז [ובמקום אחר הארוכתי. ובשותנה המליך מוכח דהבן דהלה כרמב"ם, ולשיטתו לא כן הוא, כי בזה אין מנהג]:

ט) בפייטן ר"ץ הביא דברי הר"ץ מולכו שכח בעניין בוועא בורדא ואפילו ק"ימא במקום סمفוניות כשרה אף דהרבנן פוסק דבכל בוועה צריך לבדוק הסمفון שמא נימוח, כבר פסק הרבי"ז דאין לחש לחש לסבירת הרמב"ם דיחיד הוא וכרי ע"ב. ואעפ"ז שמן בב"י כתב ריש לחוש לדעת הרמב"ם בברואה הניכרת מעל"ע לבדוק הסمفון, כיון שלא העלה אותו בש"ע מורה דחויר בו ממה שכח בב"י וכו'. [ואף דבלאי"ה מקילין היו בתימן בטריפות, מ"מ כאן לאathi מהרי"ץ מטעם זה]:

י) חלק ג' סימן י". בעניין ספירת העומר ביום, פסק דלא יברך כדעת מרן דלא כהרבנן [ועיין עץ חיים סדר ספירת העומר]:

יא) שם סימן ב"ב. בכור בעל מום שנשחת על פי מומחה ונמצא טריפה, רמב"ם מתייר ערוו וגיזתו בהנאה, והרא"ש ורש"י חולקים דאסור, ובן הכריע הב"י ביוון דהרבנן יחיד גנבייהו:

יב) ספירת העומר בזמן זה דרבנן, עיין חלק ג' סימן ר"ז. [עיין הగחות הר"ז על עץ חיים תשובה בעניין זה והזכירו דעת הרמב"ם שהספרה דאוריתא]:

יג) בהקדמת ספרו זבח תודה (ר"ה א), דברי השלחן ערוץ מנורה תורה, אשר מן השמים הפסיכמו על ידו ولو משפט הבכורה וכו'. (ובבד"ה חן), חן וחסד עשה עמו אל גדול וברוך, בಗלות החל זהה המר והארון, אשר תורה שם בישראל בשלחן ערוץ, אשר חיבר מאה"ג מרן המאיר לארץ ולדרכם, ויתן אכל בערים, ואחריו כל אדם ימשוך וכרי ועל מי תadmzion דומייהו ע"כ. וע"ע בთועליות שבתחלת ספרו מה שכח בעניין מרן. עוד משבח למהר"ז קארו בעץ חיים בסדר שמחת תורה בסוף עניין מנהגינו לומר ויעל משה בניגון שירה:

יד) בעץ חיים דף ד' ע"ב (פסק מהרי"ץ הלכות הנהגת האדים בבקר סעיף י"ח) בעניין מחיצות בית הכסא, הביא בשם אור הישר ד"ראוי" להחמיר אף בቤת הכסא שבבית כדעת רמב"ם מפני כבוד השכינה שהיא במערב ע"ש, משמע דאי לא"ה לא. [ועיין בב"י שכח שנגנו בזה דלא כרמב"ם. ואולי מטעם זה גם אצלינו]:

טו) שם (פסק מהרי"ץ הלכות תפילה סעיף ל"ד) בעניין תפילה י"ח בלחש, הכריע

כדעת מון בבודק הבית שלא להשמע לאזינו, ולא הוכיד כלל דעת הרמב"ם, עיין בآורות יצחק שם ס"ק ל"ב:

בעץ חיים דף ק"ס ע"ב הביא דברי הש"ע ראמ"ל הדליק נר חנוכה בזמננו מדליק והולך כל הלילה. וזה שלא כרמב"ם פ"ד הל"ה שפסק שאחר זמן שכלה רgel מן השוק שוב אינו מדליק, עיין מגיד משנה שם. [ועיין מה שיתבאר בהזאת בברות יצחק שם בס"ד]. רשם הארכנו גם על מה שכח בצעץ חיים להדליק ב策ת הכוכבים כמן הש"ע ולא מהרמב"ם מוכח לכואורה דההדרקה צריכה להיות במחילת שקיעת החמה. ומה שבמהדורא בתרא שם הביא פסק הש"ע דמצויה לכתהילה להניחו פחות מ"ט ודעת ריב"ף ורמב"ם וכור' החולקים וסבירים שאין מצויה לכתהילה להדליק דוקא פחות מ"ט, הנה למעשה ידו שכך המנהג אצלינו שאין מדקין להניח פחות מ"ט וכמ"ש בברות יצחק שם. ומהאי טעם

הזכיר מהרי"ץ סברחים אעפ"י שלא הזכיר בהדייה שהמנג הוא בדבריהם]:

שם דף ק"ס ע"ב. מי שלא הדליק וגם אין מדליקין עליו בתחום ביתו, כשהוא נר חנוכה מברך שעשה נסائم וכור' (שלחן ערוך סימן חורע"ז) ועיין כניסה הגדולה בדקוק לשון הרמב"ם זיל עכ"ל מהרי"ץ. [עיין במ"מ (ולח"מ) על הרמב"ם שם פ"ג הל"ז שכ' שדעת רמב"ם דאף אם מדליקין עליו בתחום ביתו צריך הרואה לבך, וע"ע ב"ח על הטור סימן חורע"ז. ומהרי"ץ ציין לדברי הכהנא"ג בדקוק לשון רמב"ם, לשם דיקוק ואת מדכתב הרמב"ם "זכל" הרואה אותה וכור' דאתא לרוביי דआ"ג שמדליקין עליו בתחום צריך לבך לצאת ידי ברכות. ומיהו לעניין מעשה הכריע מהרי"ץ כהש"ע נגד הרמב"ם, כמו שהקדמים בהדייה. אמנם בספר בניין שלמה הנדפס בין המפרשים אחר הרמב"ם חולק על המ"מ ולח"מ וכותב דלהרמב"ם נמי דוקא אם אין מדליקין עליו בתחום ביתו הוא שמברך כשהוא

שם דף י"א. הרמב"ם כתוב בט"ב שאין שם רחיצה אינו מברך ענט"ז ולא המעביר. והגמ"ז כתבו שם דכל רבotta פלייגי על רבינו בזה צריך ליטול וכור'. הילך רוחץ ידיו ומברך ענט"ז, וכן כתוב שלחן ערוך שירחצם עד סוף קשיי אכבעותיו וכור':

ג. רשימה מנהגים שלא כהרמב"ם

א) **שווית פעולות צדיק בחלק ראשון סימן ג'ג.** לפי דברי הרמב"ם עושין מעמד ומושב אפיקו לקטנים שלא הגיעו לכלל י"ג שנים. אבל לא נהגו כן אלא מ"ג ואילך. ונראה דזה לפי טעם המקובלים שכתו דהו כדי להבריח הרוחות הנולדים מהקרי, ומשו"ה אין עושין מעמד ומושב לפחות מבן י"ג דאכתי לא Choi לקרי. ותדע שכן הוא, שהרי הרמב"ם כתוב העושין מעמד ומושב גם לנשיות, ולא ראיינו שנהגו לעשות להן, מוכח דסביר בעלי המנהג כתעם המקובלים:

ב) **ח"ב סימן ק"ץ.** הרמב"ם אסר לאכול חמאה של גוים מטעם גיעול הכללי. והעולם אינם נוהרים בזה זולתי קצת פרושים, מפני שהחיות תלויות בזה ואי אפשר להם בחמאה של יהודים מפני העוני, ואחד אלף יכול לנצל לו פרה באיבוסו. על כן ראו הראשונים מעיקרא לנוהג כן מטעם חיותם. ומה גם דרבינו הרמב"ם ייחיד בסברתו זאת וכולחו רבotta פלייגי בהא. אכן בפסח שהם ימים מעתים ז' וח', נוהgan להחמיר שלא לאכול חמאה אף שהרו נותר טעם לפגם, מה גם דרבים וגදולים סביר כהרמב"ם בזה. וכיו"ב נהגו להקל בענייני טריפות נגד הרמב"ם מטעם הפסח שאין הגויים או כלים משחיתת ישראל כמבואר בנימוקי מהרי"ץ אהרי בפירושו להלכות שחיטה וכמ"ש הבי"י על מנהג סלוניקי' וסאמור"ה וכור'. וע"ע בובח תודה. וע"ע חלק ג' סימן ק"ט שפסק בשעת הדוחק שלא כרמב"ם]:

ג) בח"ק ב' סימן רכ"ה מביא דברי הרמב"ם שגם ביז"ט בעי סעודת שלישית ודרכי הש"ע
לא נהגו לעשות סעודת ג', והוסיף מהרי"ץ להביא הוכחות נגד סברת הרמב"ם:

ד) עיין חלק ג' סימן כ"ט (יש מחלוקת בכיוור דעת הרמב"ם) וסימן קצ"ב:
ה) בזבח תודה סימן כ"ח סק"ז הביא דברי הש"ץ שכח דاع"ג דבתוספתא ירושלמי
ורמב"ם הגירסא בברכת כייטי הדם אקב"ז על כייטי דם ולא גרטוי בעפר, מ"מ נהיגין לומר
בעפר (כגירות הטור וש"ע) לרוחא דAMILTA ע"ש עכ"ל. [וע"ע במקור חיים סימן כ"א
טעיף א' ובבארות יצחק על זבח תודה שט]:

ו) בעץ חיים דף קט"ז ע"ב. המנהג אצלינו לחזר אחר כוס כשהם עשרה. [הנה דעת הרבי"ף
ורמב"ם שברהמ"ז אינה טעונה כוס כלל, עיין ב' ריש סימן חס"ז, ובמקום אחר הארכתי]:
ז) שם דף ק"ע ע"ב. דעת הרא"ש והטור דאעפ"י ששמו כל הקראים ז' ברכות בשעת
nishuvain, מ"מ מברכין אותן שוב בסעודת ראשונה. וכותב מزن באבاهע"ז סימן ס"ב בברך
הבית דאעפ"י שמדובר הרמב"ם נראה שסובר/DDOKA CSIIS שם אחרים שלא שמו
הברכות בשעת הנשואין, כבר השיגו הרמ"ז וכן הוא המנהג פשוט. וכותב מהרי"ץ
בזה"ל, גם אצלינו מנהג פשוט בדעת הרא"ש ז"ל:

ח) שם חלק ב' דף א' בסדר עירובי תבשילין העתיק מהלבוש נהגו שאין אופין אלא על
הapiroוי ואין מבשלין אלא על המברשל לפיקד נהגו לעשות עירוב גם מפת וממני התבשיל
ע"כ. זהה דלא כהרמב"ם שכח דסגי בתבשיל בלבד [וכנראה אין מנהג קדמון רק משבא
הש"ע, ריעין בארות יצחק על פסקי מהרי"ץ במקומו]:

ט) בסדר אנחתא דפסחא דף ט. בג. מנהג קדום לומר בקידוש בליל פסח תרומה
הבדילנו, ואתה גאלת בברכת אשר גאלנו עיין שם. זהה דלא כהרמב"ם, עיין קונטריסנו מילי
דברכות סימן כ"ה:

אעפ"י שלא היקפנו לעיל לציין כל התקומות השייכים לנדיינים שלצ', והם כמושים עפדי לעת
מצוא, מ"ט מזה בלבד כבר יניע המעיין לטסקנה שהקדמנו, בשינוי יראה וכלבבו יבין שככל
התקומות שתפות בהם מהרי"ץ כהרמב"ם, איתן רק מכח הכרעה בדיון בלבד, אלא העיקר בצירוף
שהמנגן הוא בדבריו, הא לא"ח לא. נמצא שرك בדברים שנתקין בהן לזרעת חכם, מוריין על
פי השלחן שרווק, כי הוא יחשופט אשר היה ביטים הৎס". אבל במנגנים נשאר כפי הכלל של
"מנגן אבותינו בידינו". כתו כן הספרדים והאשכנזים לא שני המנהיגים שבידיהם פניו לנוידע,
ומן עצמו לא נתכוון לשנות המנהיגים זובזה שטו רכיבים, עד שהשערת רבייך סימן כי טען
נד מהרי"ץ בוזיל, מה לע ולראשוני, הא כדורות הללו דקפן ודורות שקדמוני וכור הולכים
בעיקבות מזן זיל וכי אע"ז דאתריה דהרמב"ם הוא וכו' עכ"ל. אבל החילוק ברור שבמנגנים אין
הולכים בעיקבות טרן, וזה שיטת מאור עינינו מהרי"ץ המבווארת למשין המכין בספריו, אלא
שהחולקים אינם יורדים לסתוף דעתן, ואעפ"י שככל ארצות מזרח ומערב, חוץ מארצות אדרום
(איורפה), נתקבלו נסיכון הוראות הרמ"ב' מתקופתו ואילך, מ"ט נתפשט ארצתיהם להורות
גם ע"פ חיבורו של הרא"ש, עד שמתוך זה בנה מزن הכלל לפסוק במקום שיש מחלוקת שנים
מתוך ג' עמודי ההוראה הרי"ף והרמ"ב' והרא"ש (עיין בהקדמותו לביא, וכברבי יוסף החן משפט
סימן כ"ה ס"ק כ"ט). לפיקד הנם כי רוב חיבור הש"ע מוסיד עפ"ד הרמ"ב', מ"ט יש להם מנהיגים
שיוסודם על פי הברעת נדולי האשכנזים שהובאו בחיבור הרא"ש. משא"כ בארץ תימן שלא
נתפשט חיבור הרא"ש כלל, נשאר הרמ"ב' עטוד ההוראה היהודי, עד שנתקבל חיבור השלחן
ערוך, לפיקד נשארו אחוותם בידינו מנהיגות טקדים-קדמתה הנוגרים בדברי התאנונים ורבינו
הרמ"ב', יותר מבעשר קהילות ישראל. ודי כוה לטעין שהשקבות כפפרי רבותיהם הפסיקים ווועדע
דרכי ההוראה, כי קיצרתי כאן, אבל כקונתריס כלוי מהרי"ץ יתבארו באורך בעהויות הוכחות
וראיתיות רבותן לכל האמור.